

Весці

Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка

Навукова-метадычны часопіс. Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

№ 2 (40) 2004

Сэрыя 1.
Педагогіка. Псіхалогія.
Філалогія

Змест

Галоўны рэдактар:
П. Дз. Кухарчык

Рэдакцыйная калегія:

Н. Г. Алоўнікава
В. А. Бондар
(нам. галоўнага рэдактара)
В. В. Бушчык
Ю. А. Быкадораў
(нам. галоўнага рэдактара)
М. С. Вайтовіч
А. М. Вітчанка
К. У. Гаўрылавец
А. А. Гіруцкі
Т. А. Грыгор'ева
Л. М. Давыдзенка
М. М. Забайскі
В. Б. Кадацкі
Я. Л. Каламінскі
У. М. Калюноў
Л. В. Камлюк
Л. А. Кандыбовіч
П. В. Кікель
Н. І. Копысава
(адказны сакратар)
Г. А. Космач
А. М. Люты
І. А. Новік
А. У. Рагуля
В. М. Русак
А. І. Смолік
В. Дз. Старычонок
М. Т. Стэльмашук
В. Б. Таранчук
І. С. Ташлыкоў
В. М. Фамін
А. Т. Федарук
Л. Н. Ціханаў
І. І. Цыркун
Л. Б. Шнеперман
У. А. Якавенка
М. Г. Ясавееў
М. С. Яўневіч

Педагогіка

- Торхава А. В. Мадэль адукацыйнай прасторы, арыентаванай на фарміраванне індывідуальнага стылю педагагічнай дзейнасці: працэсуальны ўзровень..... 3
- Страх С. П. Формы і метады арыентацыі вучняў на педагагічную прафесію ў 70—80-х гг. XX ст. 7
- Бабаян А. Г. Праблемы фарміравання эстэтычных каштоўнасных арыентацый моладзі, якая навучаецца ў сучаснай агульнаадукацыйнай школе..... 9
- Чарнушэвіч В. В. Беларуская народная педагогіка як сродак удасканалення падрыхтоўкі студэнтаў да арганізацыі выхаваўчага працэсу ў пачатковай школе..... 12
- Любімава Ю. С. Народнае дэкаратыўна-прыкладное мастацтва як сродак удасканалення працэсу эстэтычнага выхавання малодшых школьнікаў..... 14
- Васілева Е. Модэрнізацыя начальнай школы — реальнасць у поісках свай суті..... 17
- Зямцова А. А. Сутнасць маральных каштоўнасных арыентацый і іх месца ў структуры асобы..... 22
- Анікіевіч А. М. Універсітэцкая і паслядыпломная падрыхтоўка настаўнікаў у Англіі..... 24
- Цітавец Т. Я. Англіійскія моўныя адзінкі як сродак выхавання будучага настаўніка..... 27

Псіхалогія

- Дзідкоўская А. А., Лабанаў А. П. Тэарэтычныя падыходы да перыядызацыі эмпірычных даследаванняў кагнітыўных стыляў..... 30
- Дзідкоўская А. А., Лабанаў А. П. Сучасныя класіфікацыі і дэфініцыі кагнітыўных стыляў..... 34
- Плаўнік Н. К. Сістэмная якасць і сацыяльная сітуацыя развіцця каштоўнасных арыентацый асобы ў раннім юнацкім узросце..... 39
- Вержыбок Г. У., Грыцкова К. В. Гендэрныя ролі ў крос-культурным аспекце..... 44
- Краўцова М. В. Сістэмны падыход і прынып узаемасувязі ў рамках даследавання сіблінгавых адносін у сітуацыях траўматычнага вопыту..... 49
- Казак Т. У. Да пытання дэфініцыі тэрмінаў «наркаманія» і «таксікаманія»..... 52
- Заяц І. І. Уплыў узроўню эмпатыі настаўніка на яго ўзаемадзеянне з малодшымі школьнікамі..... 54
- Малчанав А. В. Вучэбныя задачы як умова развіцця навыкаў іншамоўных зносін..... 55

МАДЭЛЬ АДУКАЦЫЙНАЙ ПРАСТОРЫ, АРЬЕНТАВАНАЙ НА ФАРМІРАВАННЕ ІНДЫВІДУАЛЬНАГА СТЫЛЮ ПЕДАГАГІЧНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ: ПРАЦЭСУАЛЬНЫ ЎЗРОВЕНЬ

Мадэліраванне разглядаецца вучонымі як метада навуковага даследавання сістэм шляхам пабудовы некаторага матэрыяльнага альбо ідэальнага аналага прадметаў, з'яў ці працэсаў з захаваннем істотных якасцей арыгінала [3–4]. У нашым даследаванні пад мадэліраваннем разумеецца канструяванне істотных сувязей і прыкмет арыгінала, якім з'яўляецца адукацыйная прастора педагагічнай ВНУ, арыентаваная на фарміраванне індывідуальнага стылю педагагічнай дзейнасці (ІСПД) будучага настаўніка. Мэтай мадэліравання з'яўляецца вызначэнне навукова абгрунтаваных параметраў пабудовы вызначанай адукацыйнай прасторы.

Мадэль прадстаўлена ў выглядзе іерархічна супадпарадкаваных і ўзаемазвязаных узроўняў разгляду — канцэптуальнага, змястоўнага, працэсуальнага і арганізацыйна-педагагічнага. Канцэптуальны ўзровень раскрывае агульную задуму мадэлі, выкладае сістэму поглядаў і метадалагічных рэгулятываў, вызначаючых спосабы яе пабудовы. Змястоўны — прадстаўляе арыенціры для канструявання зместу педагагічнай адукацыі. Працэсуальны — дазваляе ўбачыць логіку паслядоўнага праходжання студэнтамі этапаў прафесіяналізацыі пры ўзгадненні абагульненай і індывідуальнай адукацыйных траекторый. Арганізацыйна-педагагічны — раскрывае змест педагагічнага працэсу, што садзейнічае фарміраванню ІСПД будучага настаўніка. Прадметам нашай навуковай рэфлексіі з'явіцца працэсуальны ўзровень мадэлі.

У аснову распрацоўкі працэсуальнага ўзроўню мадэлі пакладзена канцэпцыя дзейнаснага апасродкавання развіцця асобы, якой з'яўляецца ідэя трох фаз станаўлення асобы ў сацыяльным асяроддзі (А. В. Пятроўскі) [1, с. 266].

З пункту гледжання гэтай канцэпцыі станаўленне ІСПД у ВНУ можа трактавацца як уваходжанне будучага настаўніка ў прафесійна-педагагічнае быццё праз асваенне адукацыйнай прасторы ў сумеснай з выкладчыкамі,

студэнтамі, настаўнікамі і вучнямі дзейнасці. Крыніцай развіцця ІСПД выступае ўзнікаючая ў сістэме педагагічнага ўзаемадзеяння супярэчнасць паміж патрэбнасцю студэнта ў персаналізацыі (у прэзентацыі і сцвярдженні сваёй індывідуальнасці) і аб'ектыўнай зацікаўленасцю педагагічнай супольнасці прымаць тыя праяўленні яе індывідуальнасці, якія адпавядаюць нормам, задачам і ўмовам функцыянавання гэтай супольнасці.

Пры такім падыходзе станаўленне ІСПД *заканамерна праходзіць тры фазы на этапах адаптацыі, індывідуацыі і інтэграцыі ў адукацыйнай прасторы ВНУ.*

Вучэбна-пазнавальная дзейнасць будучага настаўніка можа разглядацца як адзінства нарматыўна-зададзенага і індывідуальна-выбіральнага кампанентаў. Дадзеныя кампаненты ўяўляюць своеасаблівыя праграмы дзейнасці і ўзаемадзеяння выкладчыка і студэнтаў у вучэбным працэсе. Узгодненасць гэтых праграм дазваляе дасягнуць жадаемага адзінства прафесійна-незаменнага і індывідуальна-непаўторнага ў стылі дзейнасці будучага настаўніка.

Нарматыўна-зададзены кампанент — знешні ў адносінах да студэнтаў сацыяльны вопыт, што падлягае засваенню. Ён выражаецца ў сукупнасці аб'ектыўных патрабаванняў да работы настаўніка, яго прафесійнай кампетэнцыі і зафіксаваны ў стандартах педагагічнай адукацыі. Носьбітамі кампанента з'яўляюцца адукацыйная дакументацыя і праграмы, падручнікі і вучэбныя дапаможнікі, а таксама сам выкладчык.

Індывідуальна-выбіральны кампанент — суб'ектыўная праграма вучэбна-пазнавальнай дзейнасці студэнта. Гэта абумоўленыя індывідуальнымі асаблівасцямі суб'екта спосабы асваення нарматыўна-зададзенага кампанента.

Канструяванне нарматыўна-зададзенага кампанента вучэбна-пазнавальнай дзейнасці студэнтаў на этапах адаптацыі, індывідуацыі і інтэграцыі стварае абагульненую адукацыйную траекторыю (ААТ) у прафесійным развіцці ўсіх

студэнтаў. Своеасаблівасць індывідуальна-выбіральнага кампанента вучэбна-пазнавальнай дзейнасці на кожным з этапаў вызначае індывідуальную адукацыйную траекторыю (ІАТ) у прафесійным станаўленні канкрэтнага студэнта (рыс.). Узгодненасць абагульненай і індывідуальнай адукацыйных траекторый на этапах адаптацыі, індывідуацыі і інтэграцыі вызначае дынаміку фарміравання індывідуальнага стылю дзейнасці будучага настаўніка ў адзінстве прафесійна-незамэннага і індывідуальна-непаўторнага.

ААТ адлюстроўвае заканамернасці ўсё больш поўнага, глыбокага і ўсебаковага асваення студэнтамі адукацыйнай прасторы, усё больш усвядомленага і мэтанакіраванага выкарыстання яго патэнцыялу для фарміравання сябе ў адпаведнасці з асобна значнымі мэтамі і планами.

На этапе адаптацыі адбываецца прыстасаванне студэнта да адукацыйнай прасторы і асэнсавання сябе ў ёй. На этапе індывідуацыі — паглыбленне ў яе, інтэнсіўнае засваенне аб'ектыўных патрабаванняў да педагагічнай работы праз самавыражэнне і самарэалізацыю ў розных відах дзейнасці, ўзаемадзеяння, зносін. На этапе інтэграцыі — засваенне адукацыйнай прасторы, авалоданне нарматыўна-зададзеным кампанентам вучэбна-пазнавальнай дзейнасці ў апоры на моцныя бакі сваёй асобы.

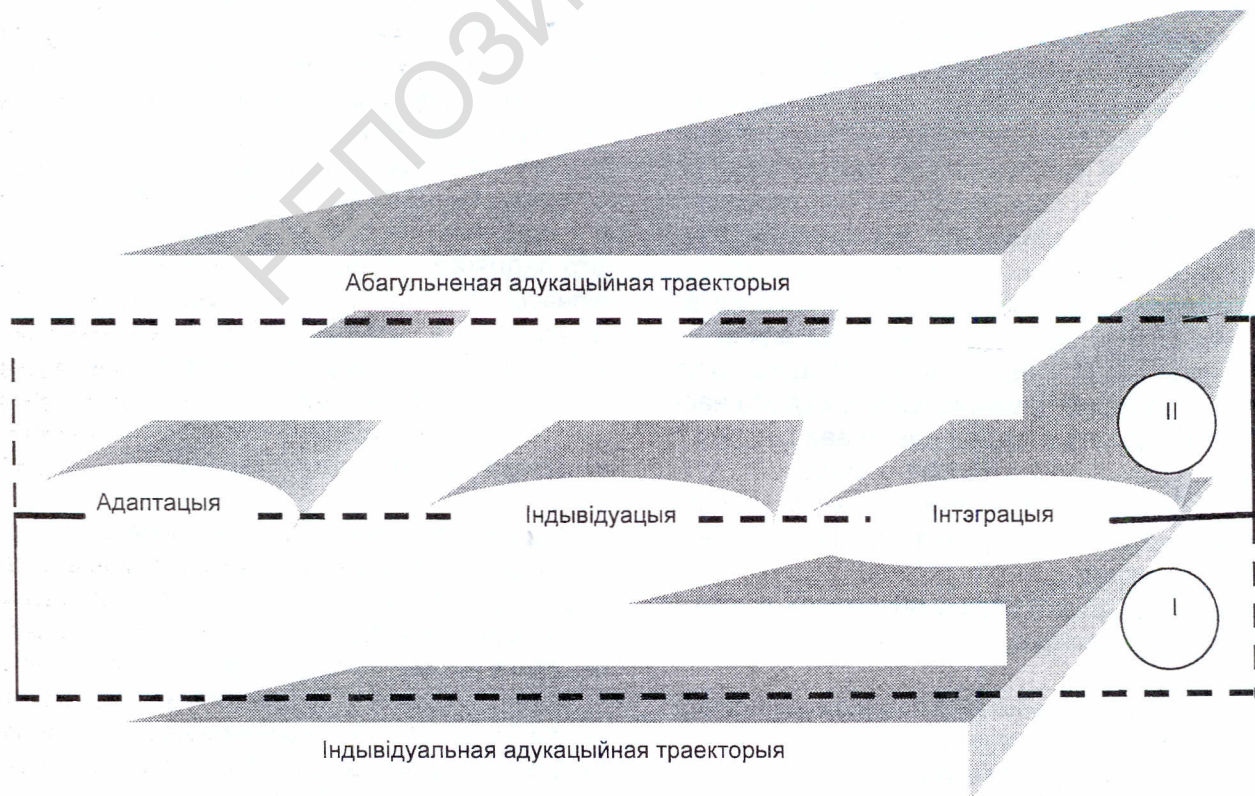
Этап адаптацыі па часе супадае з перыядам навучання студэнтаў на I курсе, індыві-

дуацыі — на II—III, інтэграцыі — на IV—V. Ва ўмовах шматузроўневай педагагічнай адукацыі працягласць этапу інтэграцыі можа вар'іравацца ад аднаго да двух-трох год.

ААТ мае змястоўныя структурна-функцыянальныя *характарыстыкі*. Яны дазваляюць адказаць на пытанні: што павінна быць закладзена ў нарматыўны кампанент вучэбна-пазнавальнай дзейнасці будучага настаўніка, каб забяспечыць паслядоўнасць станаўлення ў яго індывідуальнага стылю педагагічнай дзейнасці? у чым, у якіх дзеяннях і прафесійна-асобасных праяўленнях студэнтаў будзе выражацца дынаміка працэсу?

Структурна-функцыянальныя *характарыстыкі* звязаны з выдзяленнем адукацыйных перыядаў, абавязковае праходжанне якіх у абазначанай паслядоўнасці будзе вызначаць логіку працэсу фарміравання індывідуальнага стылю дзейнасці студэнтаў. Змястоўныя і структурна-функцыянальныя характарыстыкі ААТ прадстаўлены ў табліцы.

Мадэліраванне менавіта такіх характарыстык абумоўлена: стандартамі агульнапедагагічнай падрыхтоўкі студэнтаў педагагічных спецыяльнасцей; заканамернасцямі фарміравання ІСПД будучага настаўніка. З аднаго боку, характарыстыкі этапу поўнаасцю суадносяцца з патрабаваннямі да кампетэнтнасці студэнтаў па педагогіцы і лагічнай паслядоўнасцю засваення педагагічных дысцыплін, рэкамендаванай тыпавай праграмай [2]. З другога — яны

Рыс. Візуалізацыя працэсуальнага ўзроўню мадэлі фарміравання ІСПД

адлюстроўваюць дынаміку самастойнасці студэнтаў у самапазнанні і мэтанакіраваным сама-развіцці моцных бакоў асобы ў дзейнасці на ўсіх этапах навучання ў ВНУ.

Накіраванасць руху студэнтаў па ААТ на кожным этапе і ад этапа да этапа вызначаецца асобна значнымі мэтамі педагогічнай адукацыі. Паслядоўнасць прафесійна-асобаснага самаразвіцця — перыядамі-задачамі. Мадэльныя прафесійна-асобасныя характарыстыкі будучага настаўніка — рэзультатамі адукацыі на кожным з этапаў.

Мэты *этапа адаптацыі* — усвядомленае ўваходжанне студэнта ў адукацыйную прастору ВНУ і асэнсаванне сябе ў ёй; уваходжанне ў прафесію праз спасціжэнне асобнага сэнсу педагогічнай дзейнасці; самапазнанне і адкрыццё ў сабе самастваральных фактараў. Педагогічныя дысцыпліны прызваны забяспечыць першакурснікам паспяховае праходжанне трох адукацыйных перыядаў, у выніку чаго яны асэнсоўваюць каштоўнасць прафесійна-педагогічнай дзейнасці і адукацыі, пазнаюць і адкрываюць сябе ў новай адукацыйнай прасторы, будуць асобна профіль асваення прафесійнай дзейнасці, распрацоўваюць праграму самавыхавання. Рэзультатам адаптацыі з'яўляецца станаўленне ў будучага настаўніка прафесійна-асобаснай пазіцыі выхавальніка ў

адносінах да самога сябе і матывацыйная гатоўнасць да «пагрузжэння» ў адукацыйную прастору ў адпаведнасці з асобным профілем асваення педагогічнай дзейнасці.

Мэта *этапа індывідуальнасці* — асваенне кампетэнцый і прафесійна-асобасных пазіцый праз самавыражэнне і самасцвярджэнне ў розных відах вучэбна-пазнавальнай дзейнасці. Яна дасягаецца ў рамках вучэбных дысцыплін, што дапамагаюць студэнту асвоіць і тэарэтычны, і тэхналагічны аспекты педагогічнай дзейнасці на II—III курсах навучання ў ВНУ. Дысцыпліны педагогічнага цыкла прызваны дапамагчы студэнтам вырашыць наступныя задачы: усвядоміць свае індывідуальныя асаблівасці, магчымасці, моцныя і слабыя бакі ў розных відах дзейнасці і зносінах па засваенні тэорыі педагогічнай дзейнасці; пазнаць сябе ў розных відах дзейнасці і зносінах па асваенні тэхналогіі педагогічнай дзейнасці; усвядоміць свой выбіральны інтарэс да прафесійных функцый спосабам іх асваення і рэалізацыі. Рэзультатам індывідуальнасці могуць разглядацца прафесійна-асобасныя пазіцыі, што фарміруюцца ў студэнтаў, і з'яўленне ў іх дыферэнцыраваных адносін да існуючых у адукацыйнай прасторы магчымасцей далейшай прафесіяналізацыі.

Мэта *этапа інтэграцыі* — сінтэзаванне студэнтамі дыферэнцыраваных ведаў аб сабе і

Табліца

Змястоўныя і структурна-функцыянальныя характарыстыкі ААТ

Этапы	Мэты	Перыяды-задачи	Рэзультаты	Прыстасаванне да новай адукацыйнай прасторы
Адаптацыя	Усвядомленае ўваходжанне ў прафесію праз спасціжэнне каштоўнага сэнсу педагогічнай дзейнасці, магчымасцей адукацыйнай прасторы, самапазнанне і адкрыццё ў сабе самастваральных фактараў	Усведамленне каштоўнасці прафесійна-педагогічнай дзейнасці адукацыі	Станаўленне прафесійна-асобаснай пазіцыі выхавальніка ў адносінах да самога сябе, матывацыйная гатоўнасць да «пагрузжэння» ў адукацыйную прастору ў адпаведнасці з асобным профілем засваення педагогічнай дзейнасці	Патружэнне ў адукацыйную прастору
		Самапазнанне як адкрыццё альбо пераасэнсаванне сябе ў новай адукацыйнай прасторы		
		Структураванне персанальнай адукацыйнай прасторы праз распрацоўку асобнага профілю і праграмы самавыхавання		
Індывідуальнасць	Засваенне педагогічных ведаў, уменняў і пазіцый праз самавыражэнне і самасцвярджэнне ў розных відах вучэбна-пазнавальнай дзейнасці	Усведамленне сябе ў розных відах дзейнасці і зносінах па засваенні тэорыі педагогічнай дзейнасці	Станаўленне прафесійна-асобасных пазіцый; дыферэнцыраваныя адносіны да існуючых у адукацыйнай прасторы магчымасцей прафесіяналізацыі	Асваенне адукацыйнай прасторы
		Усведамленне сябе ў розных відах дзейнасці і зносінах па засваенні тэхналогіі педагогічнай дзейнасці		
		Усведамленне свайго выбіральнага інтарэсу да прафесійных функцый і спосабаў іх асваення		
Інтэграцыя	Сінтэзаванне дыферэнцыраваных ведаў аб сабе і прафесіі і фарміраванне на гэтай аснове ўстойлівай арыентацыі на авалоданне прафесійнымі функцыямі з улікам моцных бакоў свайго асобы	Арыентацыя на дзейнасць настаўніка і падрыхтоўка да яе	Авалоданне комплексам прафесійна-асобасных пазіцый, забяспечваючых паўнату самарэалізацыі ў прафесіі	Асваенне адукацыйнай прасторы
		Авалоданне комплексам прафесійна-педагогічных функцый з улікам моцных бакоў свайго асобы		
		Арыентацыя на даследчую дзейнасць і падрыхтоўка да яе		

аб прафесіі і фарміраванне на гэтай аснове ўстойлівай арыентацыі на авалоданне прафесійнымі функцыямі з улікам найбольш выражанага патэнцыялу сваёй асобы. У ходзе розных відаў вучэбнай і даследчай дзейнасці ў студэнтаў складаецца ўстойлівая арыентацыя на дзейнасць настаўніка і ажыццяўляецца мэтанакіраваная падрыхтоўка да яе. Асваенне прафесійных функцый адбываецца пры апоры на моцныя бакі асобы, а ў некаторых студэнтаў фарміруецца арыентацыя на навукова-даследчую педагогічную дзейнасць і падрыхтоўку да яе. Вынікам інтэграцыі можна лічыць авалоданне студэнтамі комплексам прафесійна-асобасных пазіцый у адзінстве прафесійна-незаменнай і індывідуальна-непаўторнай састаўляючых.

Індывідуальная адукацыйная траекторыя характарызуе спецыфічныя асаблівасці руху канкрэтнага студэнта па ААТ. Індывідуальная адукацыйная траекторыя абумоўлена сімптомакомплексам індывідуальных асаблівасцей студэнтаў і якасцю адукацыйнага асяроддзя, якія вызначаюць:

- дамінуючую накіраванасць асобы студэнта;
- глыбіню асваення ім адукацыйнай прасторы;
- актыўнасць як суб'екта ў фарміраванні сваёй ІАТ.

Арыентаванасць ІАТ студэнта вызначае адна альбо некалькі накіраванасцей, роўнай альбо рознай значнасці. Класіфікацыя ІАТ можа быць ажыццёўлена па дамінуючай накіраванасці: на сябе, на партнёрства (адносіны), на заданне (прадметны рэзультат). У студэнтаў з дамінуючай накіраванасцю на сябе ІАТ адрозніваецца Я-цэнтраванасцю; з накіраванасцю на партнёрства — цэнтраванасцю на адносіны з другімі; з накіраванасцю на заданне — на атрыманне прадметных рэзультатаў.

Адрозненні ў мэтах і функцыях розных відаў педагогічнай дзейнасці служаць абгрунтаваннем для выбару студэнта ў адпаведнасці з дамінуючай накіраванасцю яго асобы. Студэнты з Я-цэнтраванай ІАТ выбераць дзейнасць самавыхавання і самаадукацыі; з цэнтраванай на партнёрстве — выхаваўчую, арганізатарскую; з цэнтраванай на атрыманне прадметных рэзультатаў — навучальную, даследчую. Будуць назірацца адпаведна пераважныя тэхнікі навучання, змест і формы педагогічнай камунікацыі.

ІАТ студэнтаў выдзяляецца і глыбінёй асваення адукацыйнай прасторы, што выражаецца ў выбіральных узроўні прафесіяналізацыі асобы — бакалаўр, спецыяліст, магістр. Яна адрозніваецца па аўтаномнасці альбо залежнасці студэнтаў, па ступені ўласнай актыўнасці і самастойнасці ў фарміраванні ІАТ. Усё гэта вызначае асаблівасці ўзаемадзеяння студэнтаў з адукацыйнай прасторай, спецыфіку іх руху па ААТ.

Разнастайныя па сваіх якасных характарыстыках ІАТ студэнтаў не забяспечваюць іх узгодненасць з ААТ. Менавіта абагульненая адукацыйная траекторыя вызначае логіку працэсу фарміравання ІСПД студэнтаў у адзінстве прафесійна-незаменнага і індывідуальна-непаўторнага. Гэту логіку акрэслім наступнымі лініямі:

- асэнсаванне студэнтамі сябе ў новым адукацыйным асяроддзі;
- імкненне спасцігнуць уласныя магчымасці пры асваенні тэорыі і тэхналогіі педагогічнай дзейнасці;
- устойлівая арыентацыя на авалоданне прафесійнымі функцыямі ў апоры на моцныя бакі асобы;
- самарэалізацыя і самасцвярджэнне ў педагогічнай дзейнасці асобасна значнымі спосабамі.

ЛІТАРАТУРА

1. Психология развивающейся личности / Под ред. А. В. Петровского. М., 1987.
2. Педагогика: Учеб. прогр. для пед. спец. высш. учеб. заведений (№ ГР ТД-91/тип.). Мн., 2001.
3. Хорафас Д. Н. Системы и моделирование / Пер. с англ. Е. Г. Коваленко. М., 1967.
4. Ясвин В. А. Психологическое моделирование образовательных сред // Психологический журнал. 2000. Т. 21. № 4. С. 79—88.

SUMMARY

The framework of the model is used for constructing essential connections and features of the original, that is the college educational field, aimed at the development of the individual style of teaching activity. A system of prerequisites for creating an area of the student's personal activity at different stages of college education is presented in the study.